

Рецензия

на дисертационния труд на
Йордан Чобанов
за получаване на образователна и научна степен „доктор”,
на тема:

Песните на арфиста в контекста на египетската литературна традиция (II хил. пр. Р. Хр. – ср. на I хил. пр. Р. Хр.)

Трудът на Йордан Чобанов е посветен на интригуващата тема за Песните на арфиста, текстове, известни ни главно от гробниците на XVIII – XIX династии. Изборът на тема за дисертационния труд на докторанта показва трайния интерес на българските изследователи в областта на египтологията към проследяване на жанровите особености на основните групи литературни текстове. С този избор се прави още една крачка по пътя на задълбоченото проследяване на определени текстове и тяхното място в литературната традиция на Древен Египет, още повече че все още липсва обобщаващ труд върху разглежданите песни.

Дисертацията се състои от въведение, три глави, заключение, списък на съкращенията, използвана литература – общо 207 стр.

Във въведението се показва необходимостта от подобно изследване. Първата основна цел на автора е събирането на всички известни до момента текстове от групата на „Песните на арфиста” и съставянето на каталог на песните. Каталогът съдържа 29 песни от втората половина на Новото царство. Към текстовете на песните са добавени превод, транслитерация, библиографска справка, прерисовки и снимки, което прави каталогът изключително полезен. Към преводите е добавен и кратък граматичен коментар. Съставянето на каталога на песните и оформянето на библиографската справка за всяка отделна песен е съществен принос на докторанта, тъй като до момента не съществува изчерпателен списък на произведенията с необходимите данни като информация за преводите, публикациите и изследванията им.

Йордан Чобанов ясно очертава основните пунктове, които затрудняват нашето разбиране за смисъла и характера на тези песни, за тяхното групиране в единен жанр. Първо, не разполагаме с описание или каквото и да е указание, произхождащо от древноегипетската традиция за смисъла и предназначението на текстовете. Отделянето им в самостоятелен жанр се дължи на формалните белези – изображение на арфист, което илюстрира песента и наличието на песните в средата на гробницата. Авторът разглежда не само тези външни белези в опита си да установи характера и смисъла на текстовете, жанровите особености, той изследва вътрешната структура на песните, основите понятия, които се появяват в песните. Особено ценно звено в изследването на песните е и факта, че докторантът не се концентрира единствено върху текста, но също така и проследява сцените, които съпътстват текста, контекста на тези сцени в гробницата и връзката им с други изображения в гробницата. Методологически изследването е проведено

цялостно, системно, с отчитането на всички възможни сфери на изследване и различни аспекти към решаването на проблемите.

Първият проблем, с който докторантът се сблъсква е изясняване на проблема за предназначението на песните. В научната литература съществуват две мнения относно характер на песните – че те са светски, изпълнявани на празненства и имат ежедневен характер или че са предназначени за отвъдното и са свързани със съдбата на човека след смъртта му. За да намери отговор на този въпрос Йордан Чобанов разглежда контекста на изображенията в тиванските гробници, където песните са изписани. Според него изображенията на банкет, на собственика пред жертвена маса, които са илюстрация на текста имат по-скоро символен характер и не отразяват реално събитие. Целта на изображението е да покаже, че собственикът на гробницата е снабден с всичко необходимо. Докторантът достига до извода, че текстовете са свързани със съдбата на човека в отвъдното и не отразяват светски събития.

Следващата цел на автора е да изясни контекста на песните, които се разполагат най-често по стените на вътрешните помещения на гробниците на частните лица от XIX-XX династия или на едно от двете преддверия. Според Й. Чобанов изписването на песните на арфиста в преддверието на гробницата, в контекста на слънчевите и Озирически химни показва, че те както и химните маркират идеята за „влизането” и „излизането” от гробницата, т.е. „Песните на арфиста” са поставени на това място в гробницата като текст, който съпътства движението между този свят и отвъдното. В случаите, когато песните се изписват във вътрешните помещения обикновено те са поставени в долния регистър на сцените. Това е важно наблюдение на докторанта, защото често сцените разположени в два регистъра обозначават едно и също събитие или идея, представяно в плана на протичане на събитието в земната реалност (долния регистър) и в плана на протичане на събитието в свръхсетивния свят на отвъдното (горния регистър). В тези случаи над сцената с песните на арфиста са изписани сцени от отвъдното пътешествие на мъртвия, винетки от Книга на мъртвите, химн към Озирис, задгробния съд и влизането на мъртвия в залата на съда. Всичко това потвърждава направения от докторанта извод за това, че текстовете нямат светски характер и са свързани със съдбата на мъртвия в задгробното, с неговото пътешествие между световите.

Изясняването на ключовите термини, използвани в „Песните на арфиста” е съществено достижение на работата. До момента не е право подобно пълно изложение, проследяващо дискусията върху основните термини. Двата най-важни термина тук са *Sms-ib* и *iri hrw nfr*. И тъй мненията на изследователите се разделят в две диаметрално противоположни посоки. Според едни „следването на сърцето” и „прекарването на прекрасния ден” са събирателни понятия за безгрижен живот, отдаден на земни наслади и удоволствия. Според други „следването на сърцето” е „следване на божествените повели” и на принципа Маат, изразяващ хармонията и реда в космоса. Йордан Чобанов не противопоставя разбирането за хедонистичното отношение към живота на идеята за следването на Маат, според него те са свързани и радостта от живота е резултат на следването на божествените принципи. Това разбиране за смисъла на понятията съответства на египетските представи и светоглед. Противопоставянето на „удоволствието” на „пътя към бога” е неизбежна нагласа, произтичаща от християнски представи на изследователите на древността.

Важно достижение на работата е класифицирането на песните на две основни групи според тематиката на песните. В първата група, докторантът отделя 14

песни, най-известната от които е песента за царя Интеф. Основите теми на тези песни са свързани с преходността на земния живот- „телата отпътуват”, а гробниците се разрушават, с което паметта за човека изчезва. Наставлението да се следва сърцето и да се прекарва денят в щастие, според Йордан Чобанов е естествено продължение на предишните основни теми, защото именно в следването на принципите на Маат, които са гаранция за задгробното съществуване. Според него темите, описващи преходността на живота носят „известна тъга”, но не са проява на скептицизъм в съществуването на възможност да се постигне безсмъртие (още повече, че тези текстове се изписват в гробницата) и не подтикват към хедонизъм. В тази част на изследването си, докторантът прави паралел с други древноегипетски произведения, създадени през ранното Средно царство като „Разговорът на човека с неговото Ба”, „Пророчеството на Неферти”, „Жалбите на Ипувер” и др.

Втората група от песните на арфиста са 8 на брой. Те са по-малко хомогенни и добре структурирани както тези от първата група, но показват още по-ясно тенденцията на обвързване с идеята за задгробно съществуване – темите тук са: „сливането на човека с божествата, оживяването на тялото, човекът е приветстван от обитателите на отвъдното и др. Анализът на тези произведения позволява на автора да достигне до извода, че тези песни са част от т.нар. „заупокойни литургии” *sAḫw*. Тук следва да се препоръча по-внимателно изследване на жанра на „заупокойните литургии” с оглед на последните публикации на Ян Асман по темата.

След като изяснява формалните белези, вътрешната структура на песните, техния смисъл и ключови понятия, докторатът правилно съпоставя тези текстове с други сходни песни, изписвани в гробниците на частните лица. Той прави преглед на съществуващи данни за песни от епохата на Старото, Средното и Новото царства. Изводът, направен при този обстоен преглед е, че химните към Хатхор от епохата на Старото и Средно царство и химните към Амон от времето на XVIII династия не отговарят на белезите на „песните на арфиста” и принадлежат към друга традиция.

Докторантът успешно е разгърнал изследването си, поставяйки верните въпроси пред едно толкова комплексно и сложно проучване, съчетаващо различни аспекти – както текстологичен анализ, така и изследване на декорацията на египетската гробница, анализ на отделни текстове и поставянето им в контекста на литературните традиции в различни епохи. Направените изводи са аргументирани и следват изложението на материала, без наличието на предпоставени тези.

Каталогът на песните, включването в този каталог на неизвестни текстове и цялостното му оформление е ценно постижение на докторанта. По отношение на преводите на текстовете би могло да се препоръча допълнителна стилистична обработка преводите, които следват на места оригиналния текст буквално.

Йордан Чобанов има 4 публикации по темата, представил е част от своето изследване на престижен форум като IV Световен конгрес на младите египтолози и е поддържал научен контакт с изявени специалисти в областта на древноегипетската литература от Великобритания и Германия. Като следваща стъпка препоръчвам оформянето на дисертационния труд на английски език и издаването му. Този труд би намерил подкрепа и признание, а публикацията му ще бъде още един пример за успешното развитие на египтологическата наука в България.

Всичко това ми дава основание да заявя, че представеният за обсъждане научен труд отговаря на изискванията за получаване на образователната и научна степен

„доктор” (професионално направление 2.2. История и археология (Египтология), поради което препоръчвам на членовете на Уважаемата комисия да предложи на Академичния съвет на НБУ присъждането на степента „доктор” на Йордан Чобанов.

27.02.2013

доц. д-р Теодор Леков